

WIADOMOŚCI

MUZEALNE

nr 4 (12) listopad 2024
ISSN 2720-4510

Informator
Muzeum Historycznego w Bielsku-Białej

ŚLĄSKA LINIA SUNNEGHÓW NA PAŃSTWIE BIELSKIM (1592–1724)

W 300. ROCZNICĘ ŚMIERCI JULIUSZA GOTTLIEBA SUNNEGHA, OSTATNIEGO PRZEDSTAWICIELA RODU NA BIELSKIM ZAMKU

MIĘDZYNARODOWA KONFERENCJA NAUKOWA

14 LISTOPADA 2024

9.00–9.45 – rejestracja wykładowców

9.45–10.00 – otwarcie konferencji

10.00–12.00

• **Andrea Paráčová**

(Kysucké múzeum, Słowacja)

História rodu Suňogovcov v 15.–16. storočí – po sobáš Jána s Agnes a Juraja so Žofiu Listi

• **Grzegorz Madej**

(Muzeum Historyczne w Bielsku-Białej)

Sunneghowie z Budatína na państwie bielskim (1592–1724). Zarys historyczny

• **Radim Jež** (Muzeum Těšínska, Czechy)

Sunegové z Jesenice a těšínské Piastovci. Komplikované vztahy tří generací dvou rodů od 60. let 16. století do poloviny 17. století

17. století

• **Bálint Ugry**

(Institute of Art History of the Hungarian Research Network, Węgry)

János Szunyogh in Rome (1618–1619)

• **Martin Chmelík** (Oravské múzeum Pavla Országha Hviezdoslava, Słowacja)

Sunyogovoch – dedičoch rodu Thuzo a ich mieste v dejinách Oravského hradu a panstva

17. století

17. století

17. století

17. století

17. století

17. století

17. století

17. století

17. století

17. století

17. století

17. století

17. století

17. století

17. století

17. století

17. století

17. století

• **Jiří Brňovják**

(Ostravská univerzita, Czechy)

Říšská hrabata von Solms ve Slezsku – nástupci Sunneghů na zámku v Bielsku

• **Jan Paweł Borowski**

(Muzeum Śląska Cieszyńskiego w Cieszynie)

Między Scyllą a Charybdą. Państwo Bielskie w tzw. okresie duńskim wojny trzydziestoletniej

• **Wacław Gojniczek**

(Uniwersytet Śląski w Katowicach)

Sąd pana stanowego w bielskim mniejszym państwie stanowym

17. století

17. století

17. století

17. století

17. století

17. století

17. století

17. století

17. století

17. století

17. století

17. století

17. století

17. století

17. století

17. století

17. století

17. století

17. století

17. století

17. století

17. století

17. století

17. století

17. století

17. století

17. století

• **Michael Morys-Twarowski**

(Polskie Towarzystwo Historyczne Oddział w Cieszynie)

Genealogia Jerzego Trzanowskiego

• **Daniel Spratek**

(Komisja historyczna Śląskiego Kościoła Ewangelickiego Augsburgskiego Wyznania)

Życie i twórczość Jerzego Trzanowskiego w okresie bielskim

17. století

17. století

17. století

17. století

17. století

17. století

17. století

17. století

17. století

17. století

17. století

17. století

17. století

17. století

17. století

17. století

17. století

17. století

17. století

17. století

17. století

17. století

17. století

17. století

17. století

17. století

17. století

17. století

17. století

17. století

17. století

17. století

15 LISTOPADA 2024

9.30–11.00

• **Bożena Chorąży i Bogusław Chorąży**

(Muzeum Historyczne w Bielsku-Białej)

Zamek w Bielsku w czasach panowania Sunneghów (1592–1724)

17. století

17. století

17. století

17. století

17. století

17. století

17. století

17. století

17. století

17. století

WSTĘP NA KONFERENCJĘ I KONCERT
OBJĘTE REZERWACJĄ MIEJSC
zapisy telefoniczne pod numerami:
33 811 04 25 lub 508 358 823

KONFERENCJI TOWARZYSZY WYSTAWA CZASOWA
*Sunneghowie z Budatína na państwie bielskim (1592–1724).
W 300. rocznicę śmierci Juliusza Gottlieba Sunnegha,
ostatniego przedstawiciela rodu na bielskim zamku*

PANOWIE STANOWI

PIASTOWIE CIESZYŃSCY
1315–1571

PROMNITZ
1572–1582

SCHAFFGOTSCH
1582–1592

SUNNEGHOWIE
1592–1724

Wznoszący się w centrum Bielska-Białej Zamek Książąt Sułkowskich – nazywany tak od ostatnich prywatnych właścicieli – jest najstarszą murowaną i największą zabytkową budowlą stojącą na terenie historycznego miasta Bielska. Pierwotnie został wzniesiony przez władających Księstwem Cieszyńskim Piastów, z pośród których jego gospodarzami byli:

- ksiązę **Mieszko I** (zm. ok. 1313/16) – wznosi drewnianą strażnicę i fortyfikacje miejskie
- od 1316 ksiązę **Kazimierz I** (zm. 1358) – syn Mieszka I – zmienia fortyfikacje miejskie na murowane
- od 1358 ksiązę **Przemysław I Noszak** (zm. 1410) – syn Kazimierza I – wznosi pierwszy murowany zamek
- od 1410 ksiązę **Bolesław** (zm. 1431) – syn Przemysława – przeprowadza pierwszą rozbudowę zamku i wzmacnia fortyfikacje miejskie
- od 1431 wspólnie synowie Bolesława, książęta: **Wacław I** (zm. 1474), **Władysław** (zm. 1460), **Przemysław II** (zm. 1477) i **Bolesław II** (zm. 1452)
- od 1442 ksiązę **Wacław I** (zm. 1474, bezpotomnie) – Bielsko wydzielono z Księstwa Cieszyńskiego
- od 1474 ksiązę **Przemysław II** (zm. 1477, bez męskiego potomka)
- od 1477 ksiązę **Kazimierz II** (zm. 1528) – syn Bolesława II (zm. 1452) – zakłada ogród zamkowy (1489)
- od ok. 1494 ksiązę **Jan V zatorski** (ok. 1455–1513) – szwagier Kazimierza II
- od 1498 ksiązę **Kazimierz II** (zm. 1528)
- od 1528 w imieniu nieletniego księcia **Wacława III Adama** (1524–1579) matka, księżna **Anna d.d. margrabianka Hohenzollern** i **Jan z Pernšteinu** – przeprowadzono wzmocnienie fortyfikacji miejskich (po 1526)
- od 1545 ksiązę **Wacław III Adam** (1524–1579) – samodzielne rządy
- od 1553 **Kasper Wilczek** z Dobrej Ziemi z Hulczyna na Niemieckiej Lutyni – w drodze sprzedaży Bielsko wydzielone z Księstwa Cieszyńskiego
- od 1565 ksiązę **Fryderyk Kazimierz** (1541/42–1571) – pierworodny Wacława III Adama – otrzymuje odzyskane przez ojca, wydzielone Bielsko i rozbudowuje zamek (bije własną monetę)
- od 1571 ksiązę **Wacław III Adam** (1524–1579) – po śmierci syna przejmuje zadłużony majątek i staje przed koniecznością jego sprzedaży.

W 1572 r. z wydzielonego miasta Bielska i okalających go wiosek, za zgodą cesarza Maksymiliana II, utworzono bielskie państwo stanowe (łac. status minores, niem. Minderstandsherrschaft) – samodzielne centrum administracyjno-gospodarcze niezależne od Cieszyna i podlegające bezpośrednio śląskiemu Urzędowi Zwierzchniemu we Wrocławiu oraz jego władzy sądowniczej. Przez kolejne sto siedemdziesiąt lat jego feudalnymi właścicielami, a zarazem gospodarzami zamku – centrum lokalnej administracji – byli przedstawiciele szlacheckich rodów wyznania protestanckiego:

- od 1572 **Karol Promnitz** (zm. 1591) z Pszczyny
- od 1582 **Adam Schaffgotsch** (zm. 1601) z zamku Chojnik na Dolnym Śląsku
- od 1592 **Jan I Sunnegh** (ok. 1549–1594) z zamku Budatín koło Žiliny
- od 1594 regenci w imieniu nieletniego Stefana Sunnegha (ok. 1578–1601)
- od 1596 **Stefan Sunnegh**
- od 1601 Gierałtowsy w imieniu nieletniego Jana II Sunnegha (1598–1641)
- od 1616 **Jan II Sunnegh**
- od 1628 **Hans Schlick** na prawach immisji
- od 1631 **Jan II Sunnegh** (1598–1641)
- od 1635 **Karol Sobek von Kornitz** jako dzierżawca
- od ok. 1638 lub 1639 **Jan II Sunnegh**
- od 1641 wdowa **Anna Sunnegh z domu Turzo** (ok. 1602–1660)
- od 1645 wdowa **Anna Sunnegh** wraz z nieletnim synem **Emerykiem** (ok. 1631–1660)
- od 1648 **Emeryk Sunnegh** w imieniu własnym i brata Juliusza (ok. 1635–1676)

I KSIĄŻĘTA NA BIELSKU

SOLMSOWIE
1728–1742

HAUGWITZ
1742–1752

SUŁKOWSCY
1752–1945

MB

Muzeum
Historyczne
w Bielsku-Białej

- od 1660 **Juliusz Sunnegh**
- od 1676 kuratorzy w imieniu nieletniego Juliusza Gottlieba Sunnegha (1665–1724)
- od 1687 **Juliusz Gottlieb Sunnegh**
- od 1724 Urząd Zwierzchni we Wrocławiu
- od 1728 **Henryk Wilhelm Solms-Wildenfels** (1675–1741) z Saksonii
- od 1741 **Fryderyk Ludwik Solms-Wildenfels** (1708–1789)

W 1742 r. dobra bielskie zakupił **Friedrich Wilhelm Haugwitz** (1702–1765), potomek protestanckiej, dolnośląskiej rodziny, który dla kariery państwowej przy boku Marii Teresy przeszedł na katolicyzm. Kiedy osiągnął stanowisko kancлера, wykorzystał swą pozycję i w 1751 r. doprowadził na dworze cesarskim do podniesienia statusu bielskiego majątku do rangi wolnego państwa stanowego (łac. status maiores, niem. freie Standsherrschaft), które rok później sprzedał ze znacznym zyskiem polskiemu arystokracie wyznania rzymskokatolickiego, hrabiemu **Aleksandrowi Józefowi Sułkowskiemu** (1695–1762). Nowemu właścicielowi terytorium leżącego w granicach państwa Habsburgów został nadany tytuł książęcy (Fürst) – rozciągnięty później na jego potomstwo – a nabyte ziemie podniesione zostały do rangi księstwa niższego rzędu (Fürstentum). Dwa lata później Sułkowski otrzymał dziedziczny tytuł książęcy wyższego rzędu (Herzog), dzięki czemu awansowało również jego księstwo (Herzogtum). Po jego śmierci gospodarzami na bielskim zamku byli:

- od 1762 **August Sułkowski** (1729–1786) – II książę bielski
- od 1780 **Józef Baum von Appelshofen** jako dzierżawca
- od 1781 zarząd sekwestracyjny
- od stycznia 1786 **Aleksander Antoni** (1730–1786) – III książę bielski
- od września 1786 **Franciszek Sułkowski** (1733–1812) – IV książę bielski
- od 1792 zarząd sekwestracyjny
- od 1802 **Aleksander Józef Sułkowski** (1775–1804) jako administrator
- od 1804 **Gabriel Rudziński** jako administrator
- od 1806 **Jan Nepomucen Sułkowski** (1777–1832) jako administrator pod nadzorem kuratora
- 1807 sekwestracja i zarząd komisaryczny
- 1808 **Franciszek Sułkowski** pod zarządem komisarycznym i kuratelą
- od 1812 **Jan Nepomucen Sułkowski** (1777–1832) – V książę bielski
- od 1827 sekwestracja – zarządcą **Luiza Sułkowska z domu Larisch** (1790–1848), w imieniu uwięzionego męża, a następnie nieletniego syna Ludwika
- od 1836 **Ludwik Sułkowski** (1814–1879) – VI książę bielski
- od 1848 sekwestracja i zarząd komisaryczny
- od ok. 1867 **Ludwik Sułkowski**
- od 1879 **Józef Maria Sułkowski** (1848–1920) – VII książę bielski
- od 1883 sekwestracja i zarząd komisaryczny
- od 1890 **Józef Maria Sułkowski**
- od 1902 sekwestracja i zarząd komisaryczny
- od 1920 **Aleksander Edward Sułkowski** (1856–1929) – VIII książę bielski
- od 1929 **Aleksander Ludwik Sułkowski** (1893–1956) – IX książę bielski
- od 1940 konfiskata dóbr na rzecz III Rzeszy i zarząd komisaryczny
- 1944–1945 **Aleksander Ludwik Sułkowski**

Po 12 lutego 1945 r. zamek zajęła Armia Czerwona, która ulokowała tu szkołę oficerską. W sierpniu obiekt został przejęty przez władze polskie jako mienie poniemieckie i po znacjonalizowaniu został przekazany na działalność instytucji kultury. Od 1983 r. jego jedynym użytkownikiem jest państwowe Muzeum w Bielsku-Białej, podległe śląskim władzom samorządowym w Katowicach – obecnie Muzeum Historyczne w Bielsku-Białej.

HISTORIA ZAPISANA W PIECACH

HERBY DAWNYCH
WŁAŚCICIELI BIELSKA
NA KAFLACH ODKRYTYCH
NA TERENIE
ZAMKU KSIĄŻĄT SUŁKOWSKICH

Kafle piecowe z wyodrębnioną płytką licową stanowią dość szczególną kategorię spośród innych zabytków pozyskiwanych w trakcie badań archeologicznych i architektonicznych. Wyróżnia je przede wszystkim zastosowanie szerokiego spektrum form zdobniczych, zróżnicowanego zarówno pod względem tematycznym, jak i artystycznym. Daje nam to okazję do wglądu w idee, upodobania czy gusta artystyczne epoki – sferę, która na ogół wymyka się archeologom. Z punktu widzenia badawczego niezwykle ciekawa jest również analiza porównawcza tych zabytków, umożliwiająca prześledzenie kierunków wędrówek idei oraz cech stylistycznych, a także ich absorpcji i wykształcenia się lokalnych wariantów.

Kafel z herbem Bielska,
3. ćwierć XV w.

elementów ozdobnych. W odróżnieniu od wcześniejszych przedstawień gotyckich występuje tu korona, używana mniej więcej od połowy XV w. w heraldyce Piastów cieszyńskich, oraz układ piór skrzydeł ustawionych promieniście.

Drugi wariant renesansowego kafła heraldycznego Piastów cieszyńskich ma bardziej rozbudowaną kompozycję. Jego centralną partię stanowi orzeł piastowski z koroną na głowie w podobnym układzie piór, jak w poprzednim przypadku. Jest on jednak otoczony wieńcem laurowym, wokół którego rozmieszczone są motywy roślinne.

Chronologia powstania tych kafli przypada na 2. połowę XVI w. Nie sposób nie wiązać tych przedstawień z wypadkami politycznymi, które mają miejsce w 3. ćwierci XVI w., a w których zamek bielski odgrywa istotną rolę. Chodzi tu o wyłączenie w 1565 r., przez księcia cieszyńskiego Wacława Adama, części bielskiej z Księstwa Cieszyńskiego i przekazanie jej we władanie synowi – Fryderykowi Kazimierzowi. Wprowadza się on, wraz z żoną Katarzyną z linii Piastów legnicko-brzeskich do zamku w Bielsku w 1566 r. Data została uwieczniona na jednej ze ścian zamkowych i niewykluczone, że była związana z przebudową bielskiego zamku na cele rezydencji książęcej pary. Bielski kasztel stał się odtąd (na przemian z Frysztatem, dzisiejszą Karwiną) rezydencją książęcą. Status Bielska, jako stolicy władztwa Fryderyka Kazimierza potwierdza bicie przez niego własnych monet – m.in. grosza bielskiego z wizerunkiem księcia. Był on wybijany prawdopodobnie w bielskim zamku w latach 1568–1570. Okres wzrostu znaczenia Bielska zakończyła przedwczesna śmierć Fryderyka w 1571 r. w Pardubicach. Pomimo tego dość krótkiego czasu, zamek w Bielsku został najprawdopodobniej przebudowany i wyposażony w nowe piece. Z tym właśnie faktem należy wiązać powstanie wspomnianych powyżej kafli, jak i drugiej grupy kafli z przedstawieniem herbu Piastów legnicko-brzeskich. Jest on najprawdopodobniej związany z osobą Katarzyny – żony Fryderyka Kazimierza. Pochodziła z rodu Piastów legnicko-brzeskich. Jej ojcem był Fryderyk III, matką Katarzyna Meklemburska. Fryderyk Kazimierz pojął Katarzynę za żonę w 1563 r.

Niezwykle ciekawy przyczynek naukowy do tego typu badań na terenie dawnego pogranicza śląsko-małopolskiego stanowi zespół kafli herbowych właścicieli Bielska, pozyskanych w trakcie badań archeologicznych prowadzonych na terenie Zamku Książąt Sułkowskich.

Najstarsze z nich związane są z pierwszymi jego właścicielami – rodem Piastów. Elementy heraldyczne tego rodu możemy zaobserwować na gotyckim kafelu z 3. ćwierci XV w., prezentującym herb miasta Bielska. Jedno z jego dwóch pól zajmuje połowa orła piastowskiego. Ma on głowę zwróconą w prawo, jest bez korony, z piórami w skrzydle, opadającymi pionowo w dół. Warto podkreślić, że kafle tego typu odkryte na terenie bielskiego zamku, znane są również z obrębu dworu obronnego w Czechowicach, z zamku Wołek w Kobiernicach oraz dawnego opactwa dominikańskiego w Oświęcimiu.

Kolejne kafle z przedstawieniem orła piastowskiego związane są z okresem renesansu. Szczególnie często, co nie powinno dziwić, zabytki tego typu odkrywano były na terenie bielskiego zamku – obiektu, którego budowniczymi byli Piastowie cieszyńscy. Występują one w dwóch wariantach. Obydwa pokryte są zieloną glazurą. Pierwszy z nich ukazuje orła w koronie z głową zwróconą w prawo na tarczy herbowej, pozbawiony jest dodatkowych

Kafel z przedstawieniem
herbu Piastów cieszyńskich, XVI w.

Fragment kafli herbowego księżąt legnicko-brzeskich

a więc jeszcze przed swoim przybyciem do Bielska. Tutaj jednak urodziła się ich córka Katarzyna. Z okazji jej narodzin Fryderyk Kazimierz zażądał od mieszczan bielskich i cieszyńskich sporych datków pieniężnych. Księżna zmarła w 1569 r. Obecność heraldyki Piastów legnicko-brzeskich na bielskim zamku nie powinna więc dziwić. Najprawdopodobniej dla uczczenia księżęcej małżonki zamówiono budowę pieców z kafkami z kartuszami herbowymi Piastów legnicko-brzeskich. Miały one identyczne obramienie w formie wieńca laurowego i motywów roślinnych, jak kafle herbowe Piastów cieszyńskich, o których mowa była już powyżej. Nie jest wykluczone, że obydwa te przedstawienia występowały parami w tych samych piecach.

Jakkolwiek obecność tych kafli na bielskim zamku jest oczywista, dziwić może niezwykła ich popularność na terenie Bielska. Jest to zapewne świadectwo działalności w mieście warsztatu kalfarskiego masowo produkującego kafle z tego typu wzornictwem. Być może przybycie rzemieślnika produkującego takie kafle wiązało się z osobą księżnej i stąd ich popularność. Może to również wynikać z rangi i prestiżu tego ośrodka władzy w świecie bielskiego protestantyzmu. Wszak to właśnie Brzeg był siedzibą konsystorza, który ordynował kolejnych pastorów do wielu miejscowości śląskich, w tym również Śląska Cieszyńskiego. Po 1575 r. rolę takiego ośrodka przejęła Legnica. Warto również zwrócić uwagę, iż po zakończeniu wojny trzydziestoletniej Księstwo Legnicko-Wołowsko-Brzeskie było jedynym, w którym religią panującą była konfesja protestancka.

Fryderyk Kazimierz, pomimo krótkiego panowania, prowadził wystawne życie. Doprowadziło to zresztą do olbrzymiego zadłużenia i konieczności sprzedaży w 1572 r. części bielskiej Księstwa Cieszyńskiego przez jego ojca Wacława Adama. Zakończyło to okres piastowskiego władania miastem oraz zamkiem i dało początek bielskiemu państwu stanowemu, którego właścicielami były kolejne rody magnackie. Z jednym z nich – rodem Sunneghów, władającym Bielskiem i okolicą przez 132 lata (1592–1724) – są związane kolejne przedstawienia heraldyczne na kafkach odkrytych na terenie bielskiego zamku.

Pierwszą grupę stanowi zespół kafli ukazujących herb rodowy Elżbiety Promnitz z datą 1620, córki Abrahama Promnitsa – właściciela pszczyńskiego państwa stanowego. W roku 1620 wyszła za Jana II Sunnegha, ówczesnego właściciela państwa bielskiego, pana na bielskim zamku. Niestety, małżeństwo nie trwało długo. Elżbieta zmarła po 11 tygodniach od ślubu.

Kafel z przedstawieniem herbu rodu Promnitzów, 1620

Ten krótkotrwały związek pozostawił jednak trwałe materialne świadectwo. Są nimi kafle z przedstawieniem herbu rodu Promnitz z ligaturą: *SES GF VP – S[IDONIA/ALOMEA] E[LISABETHA] S[UNNEGH] G[EBORENEN] F[REIN] V[ON] P[ROMNITZ]* i datą 1620.

Były one pokryte niebieską i białą polewą w typie zdobniczo-majolikowego. Z kafli tych zbudowany był przynajmniej jeden piec w bielskim zamku. Z pewnością miał on upamiętniać zawarcie związku małżeńskiego Elżbiety Promnitz i Jana II Sunnegha. Zapewne fundatorem był Jan II Sunnegh, a jego wystawienie było aktem szacunku i czci dla rodu wybranki. Barwną wersję kartusza herbowego rodu Promnitzów z tego samego okresu znamy z sarkofagu nagrobnego Anny Promnitz, zachowanego znakomicie w kaplicy grobowej Świętego Krzyża w kościele pw. Wszystkich Świętych i Najświętszej Marii Panny Różańcowej w pobliskiej Pszczynie.

Z późniejszym okresem panowania rodu Sunneghów mamy do czynienia w przypadku dwóch innych niewielkich fragmentów kafli herbowych tego rodu. Obydwa zostały odkryte na bielskim zamku, przy czym jeden z nich znaleziono w obrębie zasypiska pozostałości dawnej fosy w obrębie dziedzińca południowego. Pokryte są ciemnobrązową, połyskującą glazurą. Na pierwszym z odkrytych fragmentów zachowały się przednie nogi końskie, przy czym jedna z nich jest zgięta i uniesiona. Drugi zawiera sierp księżycy, gwiazdy oraz grot strzały, tkwiący w pysku konia – elementy herbu tzw. hrabiowskiego rodu Sunneghów. W całości przedstawia on jeźdźca z proporcem na koniu, na tle nocnego nieba z księżycem i gwiazdami. Pysk konia przebit jest strzałą z grotem skierowanym ku górze.

Kafle te związane są zapewne z czasami panowania ostatnich przedstawicieli tego rodu – Juliuszem lub jego synem Juliuszem Gottliebem. Pierwszy z nich był żonaty z Eleonorą Promnitz z Pszczyny, a następnie z Węgierką Elżbietą Ostrossich von Giletincz. W 1671 r. został podniesiony przez cesarza Leopolda I do stanu hrabiowskiego. Jego syn Juliusz Gottlieb objął rządy w Bielsku w 1687 r. i pozostawał jego właścicielem do śmierci w 1724. Był człowiekiem majątnym, co zawdzięczał posagowi żony Elżbiety Hochberg z dolnośląskiego zamku w Książu. Spłacił wszystkie długi ciężące na państwie bielskim, udzielał również znacznego wsparcia finansowego budowie ewangelickiego Kościoła Łaski, wznoszonego od 1710 r. w Pszczynie (m.in. sfinansował budowę budynku parafialnego). Jak wskazują wyniki badań archeologicznych prowadzonych w latach 2017–2021 w obrębie zamku, walory fortyfikacyjne kasztelu w Bielsku wydatnie zostały wzmocnione przez rozbudowę systemu zabezpieczającego wjazd właśnie w dobie ostatnich Sunneghów. ●

Bożena i Bogusław Chorąży

Fragment kafli z przedstawieniem herbu Sunneghów (jeździec na koniu)

SUNNEGHOWIE

Z BUDATÍNA

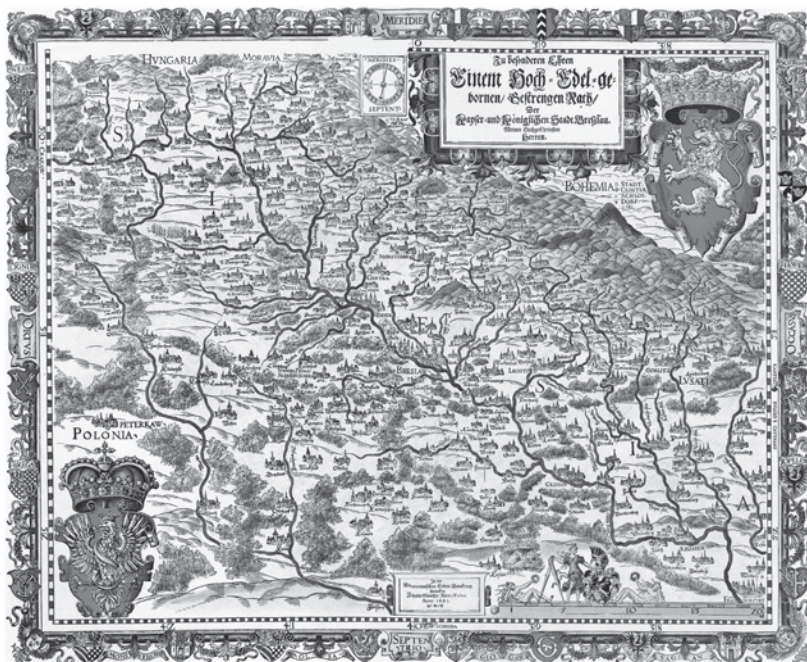
NA PAŃSTWIE BIELSKIM (1592–1724)

Pieczęć Jana II Sunnegha z 1625,
wł. Archiwum Państwowe w Katowicach, Oddział w Bielsku-Białej

W 300. ROCZNICĘ ŚMIERCI
JULIUSZA GOTTLIEBA SUNNEGHA,
OSTATNIEGO PRZEDSTAWICIELA RODU
NA BIELSKIM ZAMKU

Księstwo Cieszyńskie i ziemie sąsiednie na mapie Śląska, M. Helwig, 1661, wł. Muzeum Těšínska

Talar z portretem księcia cieszyńskiego Wacława III Adama, 1574, kopia XX w., wł. Muzeum Śląska Cieszyńskiego w Cieszynie

Portret Fryderyka Kazimierza na groszu bielskim, 1570, wł. Muzeum Historyczne w Bielsku-Białej

Państwo bielskie na mapie Księstwa Cieszyńskiego, J. Nigrini, 1724, wł. Moravská zemská knihovna

BIELSKIE PAŃSTWO STANOWE

Według dotychczasowych źródeł Bielsko (Bílsko, Bilitz, Bielitz) sięga swymi korzeniami 2. połowy XIII w., natomiast prawa miejskie otrzymało przed 1312 r. Miejscowość powstała w wyniku akcji kolonizacyjnej, prowadzonej przez Piastów śląskich, z konglomeratu rodzimej ludności o słowiańskich korzeniach oraz niemieckojęzycznych osadników, przybyłych prawdopodobnie z wcześniej zasiedlonych obszarów Dolnego Śląska.

W 1327 r. miasto wraz z całym Górnym Śląskiem znalazło się w granicach Korony Królestwa Czeskiego (hołd lenny). W 1457 r., po wykupieniu Księstwa Oświęcimskiego przez króla Kazimierza Jagiellończyka (zm. 1492), rzeka Biała stała się czesko-polską granicą państwową. W 1526 r. Czechy – w wyniku traktatu politycznego (układ wiedeński) – wraz z Księstwem Cieszyńskim oraz granicznym Bielskiem weszły w skład monarchii Habsburgów, pozostając przez blisko cztery stulecia pod ich panowaniem.

W 1553 r. książę cieszyński Wacław III Adam (zm. 1579), z pobudek finansowych wydzielił z Księstwa Cieszyńskiego Bielsko z przedmieściami i 12 wsiami, oddając w zastaw szlachcicowi Kasprowi Wilczkowi z Dobrej Ziemi i Hlučina. W 1565 r., odzyskawszy władzę, przekazał je najstarszemu synowi, Fryderykowi Kazimierzowi (zm. 1571), który, nieoczekiwanie umierając, zostawił dobra zadłużone. Rok później, za zgodą cesarza Maksymiliana II, terytorium przekształcono w mniejsze państwo stanowe Bielsko – bez eksklawy czechowickiej. Uniezależnione od Cieszyna, podporządkowane Urzędowi Zwierzchniemu we Wrocławiu oraz jego władzy sądowniczej, zostało sprzedane protestanckiemu właścicielowi Pszczyny, Karolowi Promnitzowi (zm. 1591).

Herb Sunnegów z zamku w Budatynie, fot. G. Madej

Ten, po dekadzie, również z pobudek finansowych, zbył terytorium dolnośląskiemu arystokracji wyznania protestanckiego Adamowi Schaffgotschowi (zm. 1601), który również szybko, z tych samych powodów, zaczął szukać nabywcy. Wystawiając swym protestanckim poddanym przywilej religijny (1587), czynił starania, aby następcą był tej samej konfesji.

Chęć zakupu zadeklarował niejaki Leschniowski, jednak cesarz Rudolf II odmówił tym staraniom, nie chcąc, aby dobra trafiły w ręce polskie. Kolejnym oferentem był Jan I Sunnegh z Jasenicy na Budatynie.

JAN I (OK. 1549–1594)

Jan był przedstawicielem uszlachconej w 1503 r. przez króla Władysława Jagiellończyka (zm. 1516) protestanckiej, madziarsko-słowackiej rodziny z zamku Budatín koło Żiliny, gospodarzącej w beskidzkich dolinach nad Wagiem i Kisućą, na ważnym szlaku handlowym pomiędzy Węgrami a Śląskiem.

Około 1575 r. poślubił Agnieszkę z domu Listi de Kopčany (Lisitius, ok. 1555–?). Dzięki pozycji i wpływom swego teścia Jana,

byłego kanclerza dworu, w 1588 r. uzyskał węgierski baronat z rąk cesarskich. Aby założyć własne gniazdo, zamierzał nabyć państwo bielskie, gdyż w wyniku umowy rodzinnej z 1545 r. dobra rodowe dziedziczył jego brat Jerzy I (ur. ok. 1556) – kontynuator linii Budatíńskiej.

Transakcji sprzeciwiła się księżna cieszyńska Sydonia Katarzyna, gdyż, pozostając w sporze granicznym z Sunneghami, liczyła na odzyskanie dawnych dóbr piastowskich. Cesarz Rudolf II zaakceptował nowego nabywcę dopiero po interwencji Schaffgotscha.

Jan, zastawiwszy majątek Svedernik pod Budatínem oraz uzyskawszy wsparcie finansowe małżonki, wypłacił gotówką połowę kwoty i zawarł umowę na spłatę pozostałości w trzyletnich ratach.

Tym sposobem w 1592 r. wszedł w posiadanie kawałka śląskiej ziemi, niegdyś należącej do Polski, gdzie językiem urzędowym był obowiązujący na Górnym Śląsku czeski, a wśród mieszczan i części włościan przeważał niemiecki.

Umierając dwa lata później pozostawił zobowiązania wobec Schaffgotscha swym spadkobiercom.

Kościół św. Mikołaja z kaplicą grobową Sunneghów, C. Bollmann, ok. 1865

STEFAN (OK. 1578–1601)

Jan pozostawił po sobie trzy córki oraz nieletniego syna Stefana, reprezentowanego przez regentów.

Młodzieniec, uzyskawszy pełnoletniość w 1596 r., objął w posiadanie zadłużone dobra i poślubił Katarzynę Gierałtowską z Gierałtovic (ok. 1580–1598). Jego działania prowadziły do wzmocnienia dominującej w państwie szlachty pochodzenia słowiańskiego – sprawy między lokalnymi Niemcami a miejscową szlachtą były rozpatrywane w kancelarii dominium wyłącznie w języku czeskim.

Próbując wzmocnić swą władzę starał się podporządkować mieszczan zwierzchności pana stanowego, wszczynając 38-letni spór; a starając się zdobyć ich przychyłność wydał pierwszy przywilej lokalnego cechu piekarzy (1600).

W krótkim czasie zdołał zminimalizować zaległości finansowe majątku i urządzić zamek. Zapewne jemu można przypisać również wzniesienie przy kościele św. Mikołaja w Bielsku kaplicy kolatorskiej z kryptami rodowymi. Wszystkie wymienione działania były możliwe dzięki posagowi małżonki, a także znacznej pożyczce od teścia Jana Gierałtowskiego.

W 1598 r. Stefan z małżeństwa z Anną doczekał się jedynego potomka, któremu dano imię Jan. Matka osierociła chłopca chwilę po porodzie, a ojciec, umierając przedwcześnie w 1601 r.

JAN II (1598–1641)

Młodzieniec trafił pod opiekę dziadka Gierałtowskiego, a po jego śmierci kolejnym starszeństwem braci matki, którzy przyczynili się do późniejszych problemów finansowych Jana. Mimo że cesarz uznał jego dojrzałość w 1614 r., to pełne prawa do bielskiego majątku uzyskał dwa lata później, po uregulowaniu zobowiązań prawnofinansowych wobec wierzycieli ojca.

W wieku dwudziestu lat odbył studenckie *tournée* na południe Europy. Podjął studia prawnicze na uniwersytecie w Sienie i Padwie, gdzie został odnotowany jako student nacji niemieckiej. Zwiedzał również Rzym, gdzie poznał tamtejszych artystów, m.in. Giacomo Lauro (aktywny 1583–1645), którego został mecenasem. Wdzięczny artysta upamiętnił Sunnegha w swym dziele *Splendore dell'antica Roma nelquale si rappresenta*, dedykowanym polskiemu królowi Zygmuntowi III.

W listopadzie 1620 r. Sunnegh wszedł w swój pierwszy związek małżeński – z Sydonią Elżbietą z Promnitzów (ok. 1600–1620), wnuczką niegdyś właściciela Bielska. Po jej niespodziewanej śmierci, która nastąpi-

Zamek Sunneghów w Budatynie, fot. G. Madej

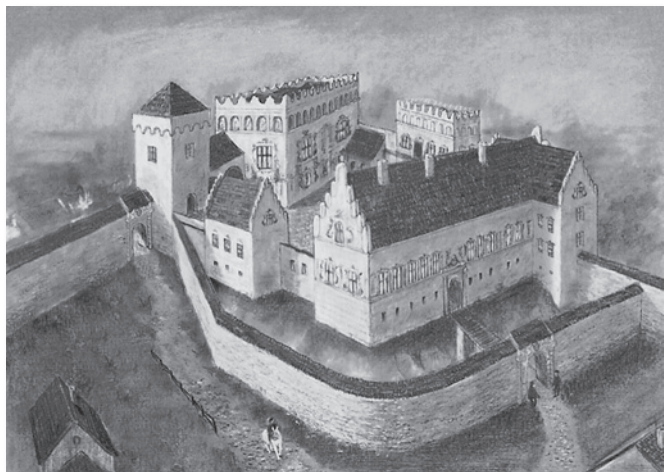
ła po kilku miesiącach, kolejny związek sformalizował w listopadzie 1622 r. Nową wybranką została pochodząca z Zamku Orawskiego Anna (ok. 1602–1660), córka żupana orawskiego i palatyna węgierskiego Jerzego VII Turzona z Betlanovców oraz Elżbiety Cobor.

Jan, zabezpieczając wniesiony przez Annę posąg, zapisał jej dożywotnią rentę z państwa bielskiego, a dzięki spadkowi, który otrzymała po ojcu dodatkowo zyskał współudział w rozległych dobrach orawskich (tzw. komposesorat).

Wzmocniony okazałymi posagami mógł szybko poprawić status finansowy swego państwa. Na wczesnym etapie gospodarowania istotnym elementem była organizacja własnego zaplecza politycznego z drobnej szlachty wyznania protestanckiego. Cel osiągnął sprzyjając tworzeniu tak zwanych wolnych dworów, które powstały w Starym Bielsku dla Jana Kecherlego z Pierśca, Hieronima Praetorskiego i Waclawa Klobuczycykiego z Kłobuczyc; Międzyrzeczu dla Fryderyka Guznara; Mazańcovicach dla Piotra Kreckwitzta i Jaworzu dla Henryka Jaworskiego.

Zainicjował również zmiany w kancelarii. W miejsce obowiązującego dotychczas języka czeskiego wprowadzał niemiecki, w którym zredagowano m.in. przywilej dla miejscowego cechu kowali (1621), potwierdzenie takowego dla cechu sukienników (1626) czy też dla piekarzy i rzeźników (1628). Mimo szalejącej kontrreformacji, Jan okazywał swą

Widok zamku w Bielsku na początku XVII w., rekonstrukcja wg M. Bicz-Suknarowskiej z korektą B., B. Chorążych, rys. Z. Popadiuch

protestancką żarliwość, stając się protektorem miejscowych ewangelików. Wówczas w jego państwie uzyskali schronienie zbiegli wyznawcy luteranizmu, między innymi z Cieszyna. Pośród nich znalazł się ks. Jerzy Trzanowski (1591–1637), którego obsadził na stanowisku bielskiego pastora (1625), a chwilę potem uczynił zamkowym kaznodzieją.

KONFLIKT JANA II Z GIERAŁTOWSKIMI

Jednym z największych problemów Jana II w gospodarowaniu dziedzicznymi dobrami były narastające zadłużenia wobec Gierałtowskich. Chwilę po śmierci Stefana Sunnegha, w celu wyegzekwowania pożyczonych przez niego sum, opiekunowie wydzierżawili dobra Waławowi Przyszowskiemu z Przyszowic, staroście państwa bielskiego. Dalsze ich porozumienia służyły nadużyciom finansowym, działającym na niekorzyść Jana. Nałożone wówczas nadmierne obciążenia feudalne, jak i wzmacnianie słowiańskiej szlachty i języka czeskiego w państwie bielskim, doprowadziły do szybkiego konfliktu z niemieckojęzycznymi mieszczanami oraz mieszkańcami wsi. Skutkowało to trwającym kilka lat buntem podatkowym poddanych, licznymi procesami i rosnącym zadłużeniem bielskich dóbr.

Sunnegh, po osiągnięciu pełnoletniości, ufny wobec swych prawnych opiekunów, nieświadom toczonych intryg, przyjął obowiązek spłaty zaległych podatków oraz uregulowania Gierałtowskiemu znacznie narosłego zadłużenia. Co najgorsze, udając się na studia, pozostawił im na przechowanie dokumenty dotyczące wzajemnych rozliczeń.

Po powrocie, zorientowawszy się w niekorzystnej dla siebie sytuacji finansowej, wystąpił z roszczeniem wzajemnym z powodu złego zarządzania kuratelą i administracją dóbr bielskich przez Gierałtowskich. Zaniechawszy jednak spłaty zaległości podatkowych z czasów Przyszowskiego, przyczynił się do wprowadzenia egzekucji wojskowej. Chcąc szybko zniwelować problem, zaciągnął pożyczki, za które miasto Bielsko założyło gwarancję i pożyczycyło mu kolejne kwoty.

JAN II I IMMISJA JANA HENRYKA SCHLICKA

Najgorszy czas dla Jana II nastąpił po śmierci ostatniego z braci Gierałtowskich, Joachima, którego rozliczenia dziedziczyła wdowa Anna z domu Kochcicka z Kochcic. Jej nowym małżonkiem został hrabia Jan Henryk Schlick z Koltnar, pan na sycowskim wolnym państwie stanowym, gorliwy zwolennik rekatołicyzacji, który dopro-

wadził m.in. do odebrania protestantom bielskiej fary św. Mikołaja (1628), a tym samym zmusił Trzanowskiego do opuszczenia Bielska.

Niewykluczone, że Schlick wspierał również księżnę cieszyńską Elżbietę Lukrecję (1599–1653), której córkę Marię Annę von Lichtenstein (1621–1655) jakiś czas później poślubił jego syn Wilhelm Henryk (1652). U podstaw ich sojuszu mógł leżeć niezadowolony spór graniczny pomiędzy Sunneghami a książętami cieszyńskimi. Można przypuszczać, że ostatnia Piastówna, wykorzystując słabość sąsiada, dążyła – jak niegdyś Sydonia Katarzyna – do odzyskania dawnego kawałka piastowskiego terytorium.

Schlick niezwłocznie po ślubie przystąpił do roszczeń finansowych z Sunneghem, któremu przedstawił stan zadłużenia. Jan zaprzeczył obliczeniom, twierdząc, że wierzycielowi przysługuje dziesiąta część wskazanego zadłużenia, jednak dowody na to, zdeponowane u rodzeństwa matki, zaginęły. We wrześniu 1628 r. komisja Urzędu Zwierzchniego we Wrocławiu zgodziła się z punktem widzenia Schlicka i jego dłużnik został skazany na zapłatę niebotycznych sum. Ponieważ nie miał na to środków, Schlickowi przyznano immisję do państwa bielskiego, gdzie od początku prowadził gospodarkę rabunkową, a Janowi odmawiał i tak niskich alimentów.

Jan II Sunnegh, który chciał pozbyć się uciążliwego problemu, w 1629 r. złożył ofertę zakupu majątku Konstancji Austriaczce, żonie Zygmunta III i siostrze cesarza Ferdynanda II, który sprzeciwił się staraniom, gdyż, jak poprzednicy, nie chciał, aby ziemia bielska trafiła ponownie w polskie ręce. W tej sytuacji Jan II zgłosił apelację do cesarza o zniesienie immisji, wszczynając spór ze Schlickiem.

Jan w czerwcu 1631 r., goszcząc w Ligocie u kuzyna Karola Sobka, kierowany aktualną sytuacją, sporządził testament, w którym manifestował wyznanie augsburskie. W ostatniej woli, zniechęcony do kłopotliwego majątku, prosił, aby po śmierci został pochowany w kaplicy Zamku Orawskiego, gdzie mają być przeniesione z Bielska zwłoki jego dwojga rodziców (Stefana i Katarzyny), jego pierwszej żony (Sydonii Elżbiety) i córki (Anny).

POWRÓT JANA II DO WŁADZY W BIELSKU

W październiku 1631 r. zapadła cesarska decyzja o przywróceniu Jana II do rządów w państwie bielskim, który po powrocie musiał się zmierzyć z narosłymi problemami. Proces wytoczony Schlickowi kontynuowany był przez kolejne pokolenia rodu, a na dobrach nadal ciążyły znaczne pasywa. W 1635 r., nie wierząc w możliwość ich spłaty, wydzierżawił państwo na blisko 3 lata Karolowi Sobkowi

Talar z portretem księżnej cieszyńskiej Elżbiety Lukrecji, odlew późniejszy, wł. L. Wąs

Fragment kafła piecowego z herbem Schlicków, 1631, z odkryć archeologicznych na terenie zamku w Grodzcu

z Kornic, który jako namiestnik kierował administracją dóbr wraz z tutejszą szlachtą ziemską, używającą w administracji języka czeskiego.

Poczucie kłeski Jana pogłębiła przegrana z mieszczanami w zapoczątkowanym przez ojca procesie o ich podległość prawodawstwu pana feudalnego. W listopadzie 1637 r. Urząd Zwierzchni we Wrocławiu podjął decyzję rozstrzygającą tę kwestię na korzyść bielszczan.

Konflikt z poddanymi eskalował z początkiem 1638 r., gdy Jan oskarżył mieszczan o działanie sprzeczne z jego suwerennymi prawami i odmówił potwierdzenia przywilejów, wypominając niegodziwości z czasów Przyszowskiego i Schlicka. Spór został rozstrzygnięty w maju przez Urząd Zwierzchni we Wrocławiu. Między innymi, powołany wbrew Sunneghowi, cech garnarczyży musiał wystąpić do niego o ostateczne potwierdzenie swych przywilejów, do czego doszło w styczniu 1639 r. Po akceptacji ugody przez obydwie strony, mieszczenie uzyskali potwierdzenie swych przywilejów u samego cesarza Ferdynanda III, który jednak nie zatwierdził ich swobód wyznaniowych.

Wycieńczony sporami Jan zmarł 1 maja 1641 r. w Zamku Orawskim, gdzie został pochowany. Z małżeństwa z Anną pozostawił przynajmniej sześciu potomków, z których wieku dorosłego dożyli: Emeryk, Juliusz, Sydonia i Zuzanna.

EMERYK (OK. 1631–1660) I JULIUSZ (OK. 1635–1676)

Wdowa Anna testamentalnie została uczyniona jedyną opiekunką dzieci zmarłego i dożywotnią administratorką państwa bielskiego. Na jej barkach spoczął również obowiązek zapewnienia potomkom jak najlepszego ożenku. Już w 1645 r. wydała córkę Sydonię za hrabiego Gabriela Henckela von Donnersmarcka (1609–1666), pana na Bytomiu. Nieco później Zuzannę, którą poślubił Władysław Rhedey baron de Kisrede.

W 1646 r. Szwedzi zajmujący chwilowo Śląsk Cieszyński splądrowali Bielsko i spalili zamek. Przed Sunneghami pojawiło się widmo bankructwa, dlatego też koniecznym okazało się dopuszczenie do współudziału w administrowaniu dobrami czternastoletniego Emeryka. Anna wystąpiła do cesarza Ferdynanda III z prośbą o uznanie Emeryka pełnoletnim, czemu władca przychylił się dopiero w 1648 r. Matka, zrzekłszy się na rzecz synów prawa do Bielska, scedowała im zastaw swego posagu i na stałe osiadła na Zamku Orawskim.

Emeryk, skończywszy dwadzieścia lat, udał się do Holandii, podejmując studia w Akademii Lejdejskiej, gdzie został odnotowany jako uczeń studiów politycznych (1651). Studentem tego samego kierunku został jego opiekun Baltazar Weberski – późniejszy zarządca państwa bielskiego – oraz wierny służący Jerzy Fryderyk Bougacowski.

Po powrocie z Niderlandów Emeryk poślubił Magdalenę Pisarzowską z Pisarzowic (ok. 1635–po 1674) konfesji katolickiej i przyjął jej wyznanie. Szukając stałego źródła utrzymania zaciągnął się w stopniu

Epitafium Jana II Sunnegha
w kaplicy Zamku Orawskiego,
wł. Muzeum Orawskie, Słowacja

rotmistrza do cesarskiej lekkiej jazdy i od 1657 r. walczył po stronie polskiej przeciw Szwecji.

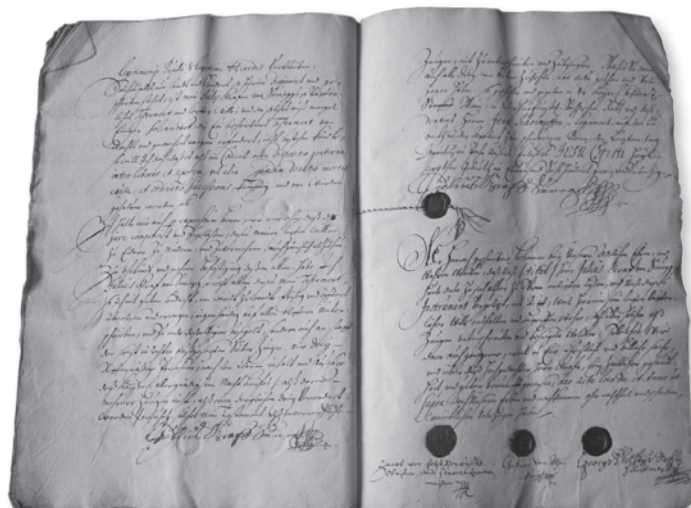
Pod jego nieobecność nieletni Juliusz wystąpił z roszczeniami o dochody z bielskiego dominium. Wówczas Urząd Zwierzchni odmówił mu, uznając, że utrzymuje się z dóbr orawskich. W kolejnych latach nie odpuszczał, doprowadzając do sukcesu. W 1659 roku, przy wsparciu cesarza i krewnych, przejął zarząd dominium, a rok później doszło do podpisania niekorzystnej dla Emeryka ugody, którą musiał zaakceptować oraz uznać dziedziczne i niepodważalne prawo Juliusza do Bielska.

Ponury nastrój rodzinnego konfliktu pogłębiła śmierć matki, która zmarła w Zamku Orawskim, oraz wielki kataklizm, który w tym samym roku nawiedził Bielsko. W pożodze spłonęły 84 domy, obie bramy miejskie, drewniane elementy murów miejskich, zbrojownie i częściowo zamek.

Emeryk, za pieniądze, które miał otrzymać od Juliusza i wycofane udziały w Budatynie, zainicjował zakup niewielkich dóbr Raj koło Frysztatu. Jednak wyczerpany zmaganiem o majątek zmarł 6 grudnia 1660 r. w Wiedniu.

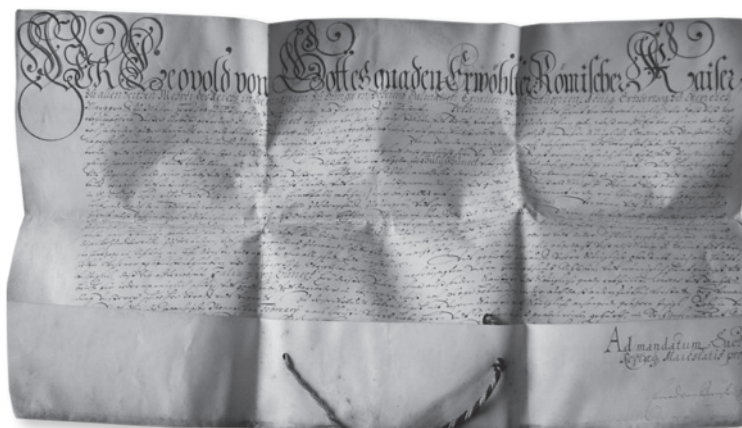
Wdowa z synami: Janem Jerzym (ok. 1655–1721) i Franciszkiem Adolfem (ok. 1657–?) oraz dwiema córeczkami została pod opieką Urzędu Zwierzchniego i szwagra męża, hrabiego Gabriela Henckela, podejmując dalszy spór z Juliuszem. Ostatecznie otrzymała połowę należnej sumy na zakup posiadłości Raj, która stała się gniazdem katolickiej gałęzi rodu.

Juliusz w 1660 r. poślubił Eleonorę z Promnitzów (ok. 1640–1668), a dwa lata po jej śmierci Elżbietę z Ostrozythów. Mimo polityki kontrreformacyjnej Habsburgów, trwał w wierze przodków i wspierał swych protestanckich poddanych. Między innymi w ogrodzie zamkowym dawał schronienie protestanckiemu nauczycielowi i trzem predykanom, za co został upomniany przez cesarza. W 1663 r. potwierdził istnienie w Bielsku cechu ślusarzy i puszkarzy, dwa lata później przywilej cechu piekarzy, a w 1675 przywilej dla cechu krawców.

Testament Juliusza Sunnegha, 1672, wł. Narodní archiv Praha

Dokument nadania Juliuszowi Sunneghowi tytułu hrabiego Królestwa Węgier, 1671, wł. Narodni archiv Praha

W 1671 r. został podniesiony przez cesarza Leopolda I do tytułu hrabiego Królestwa Węgier. Rok później spisał testament, w którym wyraził wolę pochówku w krypcie rodowej Sunneghów w bielskim kościele pw. św. Mikołaja. Zmarł w 1676 r., pozostawiając z małżeństwa z Promniżówną nieletniego syna Juliusza Gottlieba.

JULIUSZ GOTTLIEB (1665–1724)

Po raz kolejny w historii rodu nad nieletnim dziedzicem bielskiego dominium opiekę sprawowali przydzieleni kuratorzy. Teraz byli to przedstawiciele miejscowej szlachty: baron Rudolf Sobek z Kornic, baron Krzysztof Wilczek z Dobrej Ziemi i Hlučina i Henryk Rudzki z Kiczyc.

W okresie ich kurateli miały miejsce dwa głośne wydarzenia. Jesienią 1682 r. miasto zostało najebrane przez silny oddział powstańców węgierskich, tak zwanych kuruców, kojarzonych ze sko-

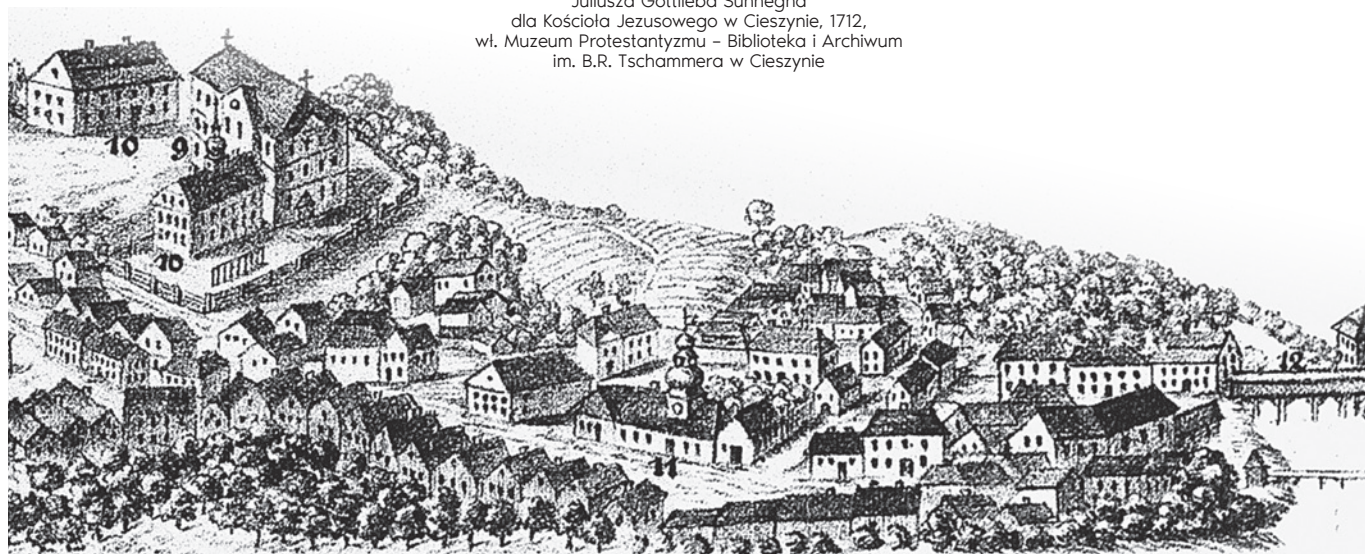
ligaconym z Sunneghami przywódcą węgierskiego powstania antyhabsburskiego, księciem Emerykiem Tökölym (1657–1705). Natomiast rok później przez państwo bielskie ciągnęły w drodze na odsiecz Wiedniowi oddziały wojsk polskich króla Jana III Sobieskiego (zm. 1696), dowodzone przez hetmana polnego Mikołaja Hieronima Sieniawskiego (zm. 1683), którym na rozkaz cesarza miejscowa ludność musiała zapewnić prowiant oraz wypłatę żołdu. Podobne obciążenia powtarzały się w kolejnych latach, po wybuchu wojny Świętej Ligi z Turcją, kiedy to przez ziemię bielską na południe ponownie maszerowały liczne armie z północy Europy.

Juliusz Gottlieb osiągnął pełnoletniość i przejął władzę w 1687 r. Sześć lat później poślubił, w kościele Trójcy Świętej w Świdnicy, Julianę Charlottę von Hochberg (1672–1731), przedstawicielkę zamożnego śląskiego rodu, która wniosła znaczący posag, umożliwiający spłatę zadłużenia państwa bielskiego. Hrabia, prowadząc przemyślane rządy, osiągnął to, co nie udało się przodkom – doprowadził do przejęcia prawie całkowitej kontroli prawnej i finansowej nad mieszczanami, a dzięki dobremu gospodarowaniu, wykupił część majątków szlacheckich (wolnych dworów), poprawiając status finansowy dominium. Zacieśnił dobrosąsiedzkie relacje z panem na Żywcu, hrabią Franciszkiem Wielopolskim (zm. 1732).

W czasach szalejącej kontrreformacji, podobnie jak wcześniej jego przodkowie, okazał się być gorliwym ewangelikiem. Obok Erdmanna II von Promnitza (1683–1745) z Pszczyny i Waclawa Ludwika Heckela von Donnersmarcka (1680–1734) z Bogumina, był jednym z głównych protektorów luteranizmu w Księstwie Cieszyńskim i państwie bielskim. Utrzymywał kontakty z czołowym przedstawicielem pietyzmu z Halle, Augustem Hermannem Francke (1663–1727). Wraz z bielskimi mieszczanamiłożył na budowę Kościoła Jezusowego

Patena ufundowana przez Juliusza Gottlieba Sunnegha dla Kościoła Jezusowego w Cieszynie, 1712, wł. Muzeum Protestantyzmu – Biblioteka i Archiwum im. B.R. Tschammera w Cieszynie

Bielski szpital i kościół św. Anny na panoramie Samuela Johann'ego, 1801 (fragment)

w Cieszynie i płacił pensję roczną dla tamtejszego kaznodziei, pastora Jana Muthmanna, któremu ufundował budynek mieszkalny, a dla parafii ewangelickiej srebrny kielich z pateną (1712).

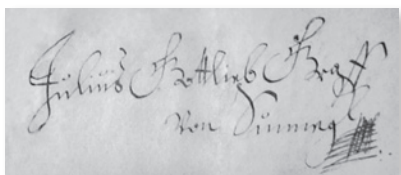
Wspierał również ubogich, a także działalność bielskiego szpitala św. Anny, w którym ufundował 6 miejsc dla niewidomych (1719). Wraz z małżonką wielokrotnie występował w roli ojca chrzestnego dzieci swych poddanych. Rządy Juliusza Gottlieba zwiastowały nowy rozdział w dziejach państwa bielskiego, jednak był ostatnim z rodu w jego historii. 19 sierpnia 1724 r. spisał testament, w którym, podobnie jak ojciec, prosząc o skromny pogrzeb, wyraził wolę spoczynku w starej rodowej krypcie kościoła św. Mikołaja. Zmarł tydzień później, a jego doczesne szczątki, według ówczesnych zwyczajów, złożono w wyznaczonym miejscu dopiero 21 grudnia roku następnego.

Umierając bezpotomnie los dóbr bielskich powierzał w testamencie swemu kuzynowi, hrabiemu Erdmannowi II von Promnitzowi (1683–1745), który jednak odmówił jego przyjęcia. Prawo do państwa bielskiego przysługiwało również kuzynowi zmarłego z linii katolickiej na Raju, Janowi Jerzemu, jednak ten nie dysponował wystarczającymi środkami na wykup posagu wniesionego niegdyś przez Hochbergównę. Dlatego administrację państwa bielskiego objął Urząd Zwierzchni we Wrocławiu, a chwilę później przeniesiono ją na dyrektora kancelarii Johanna Graubnera, następnie, w 1725 r., na barona Adama Waclawa Gottschalkowskiego z Goczałkowic, a w 1726 r. na barona Jerzego Leopolda Skrbenskigo z Rudziczki, których to ziemie sąsiadowały z państwem bielskim.

W 1728 r. dominium przeszło w ręce ostatniego protestanckiego rodu w historii państwa bielskiego, zakupił je spokrewniony z Promnitzami z Pszczyny hrabia Henryk Wilhelm Solms-Wildenfels (zm. 1741) rodem z Saksonii. Po jego śmierci na krótko dobra przejął jego syn Fryderyk Ludwik (zm. 1789).

Pieczęć hrabiego Juliusza Sunnegha, 1674, wł. Archiwum Państwowe w Katowicach Oddział w Bielsku-Białej

Autograf Juliusza Gottlieba Sunnegha, 1724, wł. Narodni archiv Praha

Kolejni właściciele dóbr, ku zmartwieńniu protestanckich mieszczan, byli już katolikami. W 1742 r. majątek nabył hrabia Fryderyk Wilhelm Haugwitz (1702–1765), a w 1752 r., na 193 lata, jego właścicielem zostali, wbrew wcześniejszemu sprzeciwom Habsburgów, przedstawiciele polskiego rodu, książęta Sułkowscy. Dla nich państwo bielskie zostało podniesione do rangi księstwa. Był to wynik nasilonej działalności kontrreformacyjnej Marii Teresy Habsburg (zm. 1780) oraz prowadzonej przez jej państwo polityki po przegranej wojnie o Śląsk z protestanckimi Prusami (1741).

SUNNEGHOWIE NA RAJU

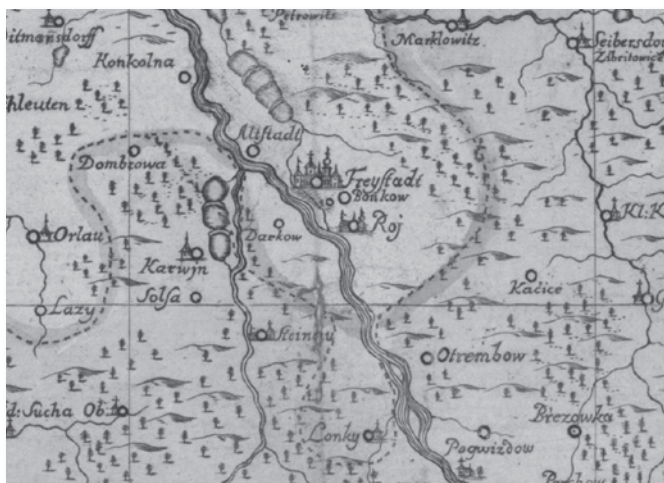
Sukcesorem dóbr Raj koło Frysztatu został najstarszy z synów Emeryka, Jan Jerzy, radca (1691), a następnie dyrektor (1702) bratysławskiej kamery oraz nadzupan komitatu orawskiego (1713). Jego żoną była Anna Bora baronówna Viechter de Grueb, z którą miał potomków: Antoniego, Franciszka, Sydonię zamężną z Fryderykiem Prażmą, Leopolda Antoniego i Jana.

Młodszy syn Emeryka, Emeryk II (Franciszek Adolf), poświęcił się służbie dla Kościoła katolickiego i został jezuitą. Habity przywdziali również synowie Jana Jerzego, Franciszek został jezuitą, natomiast Leopold Antoni franciszkaninem. Syn Jan poświęcił się służbie wojskowej.

Majątek Raj dziedziczył ich brat Antoni (ur. 1696), namiestnik nadzupana komitatu orawskiego (1746). Z żony Amalii a Pain miał dwoje potomstwa: Jankę (ur. 1724) i urodzonego w tym samym roku Jana (1724–1798), który został radcą namiestniczym króla Węgier i dziedziczył majątek po ojcu.

Niestety, był on ostatnim męskim potomkiem linii katolickiej, gdyż mimo dwóch małżeństw, nie pozostawił po sobie syna. Jego wybrankami były hrabiny Nádasdy oraz Esterházy, z którą miał córkę Józefę, wydaną za hrabiego Antoniego Csákyego. Józefa wniosła w posagu dobra Raj, jak również stare gniazdo rodowe w Budatlinie, którego została ostatnią dziedziczką. •

Grzegorz Madej

Dobra Raj pod Frysztatem na mapie Księstwa Cieszyńskiego, J. Nigrini, 1724, wł. Moravská zemská knihovna

Zamek Raj na pocztówce z 1941, wł. Muzeum Těšínska

Das Bielitzer Schloss.

Bielsko-Biała
na grafikach
Carla Bollmanna
z 1865

Bielski ZAMEK

Miasto 1 / obecnie ul. Wzgórze 16

Na przełomie XIII i XIV w. w miejscu dzisiejszego zamku znajdował się drewniany gródek, strzegący przeprawy przez rzekę Białą oraz skrzyżowania ważnych dróg handlowych: szlaku solnego z Krakowa na Morawy oraz traktu ze Śląska na Węgry. W czasach księcia cieszyńskiego Mieszka I († ok. 1316) powstało miasto Bielsko, odnotowane po raz pierwszy w 1312 r. Książę Przemysław Noszak († 1410), w 2. poł. XIV w. wznosił w miejscu gródka murowany zamek.

Budowla, włączona w system fortyfikacji grodu, była najsilniejszym elementem jego obwarowań. Z czasem stopniowo rozbudowywana i przekształcana, po śmierci księcia Fryderyka Kazimierza († 1571) stała się centrum administracyjno-gospodarczym bielskiego państwa stanowego, którym władali przedstawiciele rodziny Promnitzów (1572–1582), Schaffgotschów (1582–1592), Sunneghów (1592–1724), Solmsów (1728–1742) i Haugwitzów (1742–1752). Od końca XVI w. zamek zmieniał się coraz bardziej w szlachecką rezydencję, nie tracąc jednak walorów obronnych.

W 1752 r. dobra bielskie nabył Aleksander Józef Sułkowski († 1762). Tutejsze włości zostały podniesione przez cesarową Marię Teresę oraz jej męża Franciszka Stefana do rzędu księstw, a ich właściciele nosili odtąd tytuł książęcy. Franciszek Sułkowski († 1812) nadbudował drugie piętro nad północnym i wschodnim skrzydłem zamku, a kilka lat później Jan Nepomucen Sułkowski († 1832) wznosił drugie piętro nad skrzydłami południowym i zachodnim.

Zamek poważnie ucierpiał podczas pożarów Bielska w 1808 i 1836 r. Po tym drugim książęca rezydencja nie nadawała się już do użytku i konieczna była jej całkowita przebudowa. Doszło do niej w latach 1850–1864, z inicjatywy księcia Ludwika Sułkowskiego († 1879).

Jednym z jej celów było przekształcenie większej części pomieszczeń na mieszkania pod wynajem, tak aby wielka budowla zaczęła przynosić dochody. W trakcie tych prac wzniesiono m.in. nową kaplicę, pw. św. Anny, konsekrowaną w 1855 r. W wyniku przebudowy powstała znana nam dzisiaj eklektyczna sylwetka zamku, nawiązująca do form neorenesansowych, z kolei kaplica przypominała formy włoskiego romanizmu.

Ostatnim etapem prac była budowa nowej wieży w północno-zachodnim narożniku budowli, starą już w 1856 r. rozebrano do poziomu drugiego piętra. Później skoncentrowano się na innych działaniach, m.in. w 1858 r. prowadzono intensywne prace przy elewacji północnej. Do sprawy powrócono dopiero kilka lat później, 31 marca 1859 r., ogłaszając konkurs na budowę. Przedstawione wówczas cztery projekty architektów z Wiednia odłożono *ad acta*, podobnie jak i kolejny, opracowany przez bielszczan, Johanna Carla Bayera i Juliusa Appelta. Zrealizowano dopiero plany budowniczego Emanuela Rosta z Białej, datowane *Juni 1863*, zatwierdzone przez c.k. Urząd Powiatowy w Bielsku 25 czerwca 1863 r. Prace budowlane przeprowadzono zapewne latem i jesienią, a wiosną roku następnego zakończono je, nakładając sztukaterie i tynki.

Dokładnie wtedy dwumiasto nad Białą zostało zobrazowane na litografii Carla Bollmanna, która trafiła do sprzedaży jesienią 1865 r. Nieoczekiwanie okazało się, że to właśnie wizerunek zamku pozwala jeszcze dokładniej odpowiedzieć na pytanie, jaki moment przeszłości został uchwycony i uwieczniony na tej historycznej grafice.

Uderza dokładność, z jaką ukazano miasto i jego budowlę: ich kształty, proporcje, wzajemne usytuowanie. Bez wątpliwości podstawą do wykonania zarówno centralnej panoramy, jak i grafik ukazujących poszczególne obiekty, były fotografie. Być może Carl Bollmann nie odwiedził Bielska-Białej osobiście: wysłał tutaj współpracownika lub też zdjęcia wykonał dla niego ktoś miejscowy? Np. Albert Ferdynand Thiel, działający w mieście od końca lat 50. XIX w.?

Inny ówczesny mistrz kamery, Salomon Kraus z Lipnika, w latach ok. 1861–1871 miał swoje atelier blisko miejsca, z którego „zdjęto” za pomocą aparatu panoramiczny widok Bielska-Białej od wschodu, z rejonu dzisiejszych ulic Kazimierza Wielkiego i Wschodniej. Zamek ewidentnie pozbawiony jest jeszcze wieży, więc zdjęcie zostało wykonane najpóźniej latem 1863 r.! Także fotografia przedstawiająca książęcą rezydencję z perspektywy ogrodu zamkowego, która posłużyła do przygotowania grafiki, ukazywała budowlę przed wystawieniem wieży. Bez wątpienia dorysowano ją wtórnie, być może na podstawie później dostanego rysunku, bowiem wydaje się być nieproporcjonalnie mała. Na grafice brak także nowej stajni, zbudowanej w 1864 r. w uskoku elewacji, obok sześciobocznej wieżyczki.

W następnych dekadach ukazany na grafice obraz zmienił się diametralnie. W latach 1876–1878 zbudowano tunel i w wykopie poprowadzono linię kolejową Bielsko–Żywiec. W 1881 r. budowlę przestronił od północy piętrowy budynek mieszkalno-sklepowy, wystawiony w miejscu gorzelnii i browaru. W 1883 r. skanalizowano Młynówkę, płynącą u podnóża XVI-wiecznego muru obronnego, tworząc tzw. wysoki trotuar. Z kolei w latach 1898–1899 zburzono sam mur, zastępując go nową ceglana ścianą oporową oraz ciągiem pawilonów handlowych, zwanych bazarem.

W 1974 r., podczas przebudowy układu komunikacyjnego centrum miasta, budynki podzamcza i bazar wyburzono, ponownie odsłaniając bielski zamek. ●

Piotr Kenig

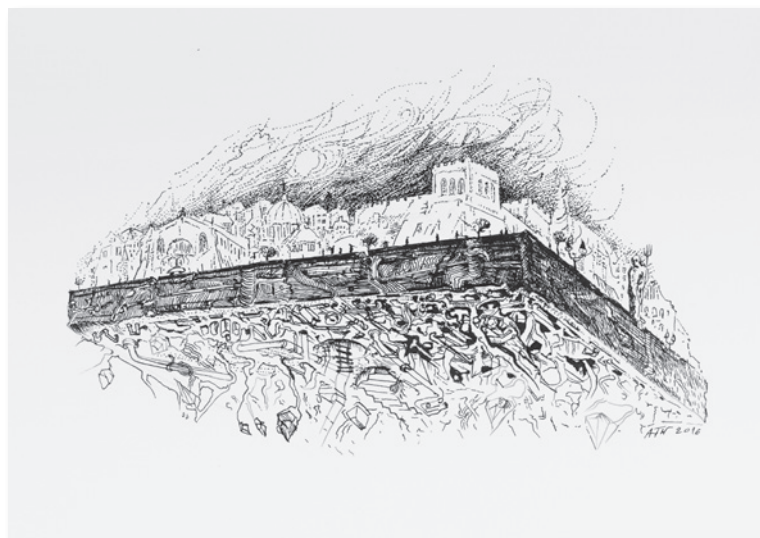
ZAMEK

TWÓRCZĄ INSPIRACJĄ

Krzysztof Marek Bąk, Ekslibris – Pro memoria 700-lecie istnienia miasta – Bielsko (op. 250), 2012

Okazały budynek bielskiego zamku, ulokowany na niewielkim wzgórzu, należy do tych motywów ikonograficznych miasta, po który często sięgają artyści plastycy – malarze, rysownicy, akwareliści, graficy, fotograficy i twórcy szeroko pojętych sztuk wizualnych. Sam obiekt (lub jego fragment) oraz jego otoczenie są wdzięcznymi tematami zarówno od strony architektonicznej, symboliczno-metaforycznej, jak i satyrycznej. Monumentalny gmach dobrze prezentuje się z każdej strony, tak w dzień, jak i w nocy. Czasem jest elementem pierwszoplanowym, swego rodzaju soliterem organizującym kompozycję lub częścią szerszego panoramicznego ujęcia. Może też stanowić wraźniowy detal impresyjnego miejskiego pejzażu lub być tylko tłem dla innych (może historycznych) wydarzeń. Innym razem sylwetka zamku, jedna z jego charakterystycznych wież lub okulus, potraktowane są symbolicznie lub kontekstowo bądź z humorem.

Agata Tomiczek-Woloncej, Moje miasto, 2016

Jan R. Skawiński, Motyw z Bielska – widok spod teatru na zamek książąt Sulckowskich, 1949

Tigran Vardikyan, Spory, 2000/2001

Roman Hryciów, Bielsko Biala (kaplica św. Anny i mur oporowy przy ulicy Zamkowej), 2000/2001

Michał Kliś, *Zamek na opak*, 2015

Anatol Martyniuk, *Bielsko-Biała - zamek książąt Sulkowskich*, 2018

Najstarszy widok książęcego zamku (jeszcze sprzed XIX-wiecznej przebudowy) odnajdujemy na panoramie Bielska autorstwa Samuela Joanny'ego (1801). Z XIX w. pochodzi także jego wizerunek zobrazowany przez Carla Bollmanna (szerzej omówiony w artykule P. Keniga). Muzeum Historyczne w Bielsku-Białej stara się gromadzić ikonografię swojej głównej siedziby nie tylko utrwaloną na archiwalnych fotografiach czy pocztówkach, ale także w pracach plastycznych artystów działających w tym mieście. W 20-leciu międzywojennym zamkową architekturą i jej urbanistycznym otoczeniem zainteresowali się: Jakub Glasner, Victor Strauss, Walter Schwarzl i Władysław Zakrzewski, którzy przedstawili je na swoich kompozycjach graficznych i akwarelowych. Analizując ich prace oraz wytwory ich powojennych kontynuatorów, możemy prześledzić zmiany zachodzące w bezpośrednim otoczeniu zamku i jego architektonicznej tkance. W drugiej połowie XX w. obiekt ten stanowił inspirację dla wielu lokalnych twórców: Ignacego Bieńka, Józefa Cempla, Jana Grabowskiego,

Michała Kwaśnego, Jana R. Skawińskiego, Jana Zippera, Zenobiusza Zwolskiego i innych. Zamek nie przestaje angażować twórczych umysłów także współcześnie. W XXI w. chętnie po ten budowlany symbol miasta Bielska-Białej sięgnęli m.in.: Krzysztof Marek Bąk, Roman Hryciów, Michał Kliś, Tadeusz Król, Małgorzata Motyka-Madej, Mateusz Taranowski, Agata Tomiczek-Wołonciej, Tigran Vardikyan. Również artyści, dla których nasze miasto było tylko chwilowym przystankiem lub plenerową przygodą poświęcili swoją uwagę jego książęcej architekturze. W muzealnych zbiorach znajdują się „zamkowe” kompozycje autorstwa: Krzysztofa Ludwina, Anatola Martyniuka, Ryszarda Rogali i Agnieszki Sitko.

Wiele z tych prac zaprezentowaliśmy na wystawie *Oblicza Bielska-Białej*, zorganizowanej w naszym fabrycznym oddziale przy placu Żwirki i Wigury (2011). Zasób ten nie jest zbiorem zamkniętym, wręcz przeciwnie – jest ustawiczne powiększany, o czym z nieskrywaną satysfakcją Państwa informujemy. ●

Teresa Dudek Bujarek

Michał Kliś, projekt plakatu *Spotkania po latach*, 2015

Tadeusz Król, *Zamek Sulkowskich*, 2004

POZORNNA KRUCHOŚĆ

CERAMIKA W ZBIORACH ETNOGRAFICZNYCH
MUZEUM HISTORYCZNEGO W BIELSKU-BIAŁEJ

6 grudnia 2024 – 18 maja 2025

wernisaż

5 grudnia o godzinie 18.00

Zamek Księżąt Sułkowskich
ul. Wzgórze 16

Muzeum Historyczne w Bielsku-Białej zaprasza na wystawę czasową prezentującą wyroby garncarskie i ceramiczne ze zbiorów etnograficznych. Kolekcja, licząca około stu trzydziestu eksponatów, obejmuje wyroby pochodzące z warsztatów garncarskich ze Śląska Cieszyńskiego, Żywiecczyny, Małopolski, Moraw, Słowacji oraz Pokucia (dziś leżącego w granicach Ukrainy). Na wystawie będzie można zobaczyć wyposażenie warsztatu garncarskiego, różnego rodzaju garnki, misy i dzbany z czasów, gdy były one powszechnym wyposażeniem każdego gospodarstwa domowego, ale też dekoracyjne wazony, zabawki, instrumenty czy wyroby pamiątkarskie. Wystawie towarzyszy publikacja pod tym samym tytułem.

Sylvia Grudzień
kurator wystawy

W nagłówku wykorzystano eksponat ze zbiorów Muzeum i jemu dedykowany: K.M. Bąk, *Kula śnieżna z zamkiem w stylu Piero della Francesca*, 2011

Szanowni Państwo – zainteresowanych uczestnictwem w wydarzeniach prosimy o przeglądanie naszej strony internetowej www.muzeum.bielsko.pl, ponieważ terminy i godziny mogą ulec zmianom.

Dyrektor Muzeum i redaktor naczelny wydawnictw: Iwona Purzycka
redaktor techniczny, projekt: Alicja Migdał-Drost • **korekta:** Rafał Idzik • **skład:** Paweł Kenig
druk: Ośrodek Wydawniczy Augustana • **nakład:** 2000 egzemplarzy
materiał ilustracyjny: zbiory Muzeum Historycznego w Bielsku-Białej
wydawca: Muzeum Historyczne w Bielsku-Białej, ul. Wzgórze 16, 43-300 Bielsko-Biała
tel. 33 811 10 35, e-mail: sekretariat@muzeum.bielsko.pl

Województwo
Śląskie

muzeum.bielsko.pl

facebook.com/muzeum.historyczne.bielsko
instagram.com/muzeumbielsko

Muzeum Historyczne w Bielsku-Białej
jest instytucją kultury Samorządu Województwa Śląskiego